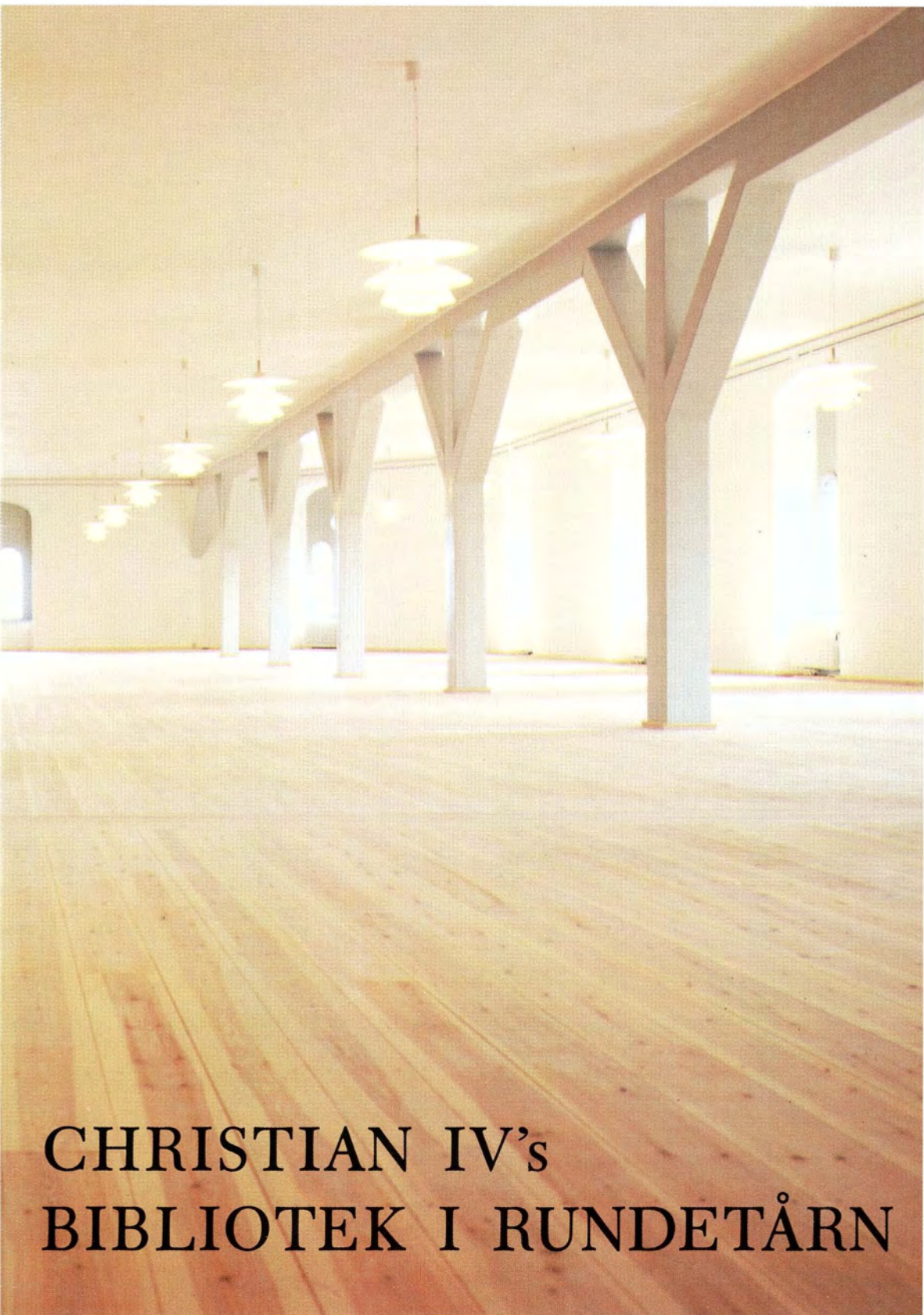
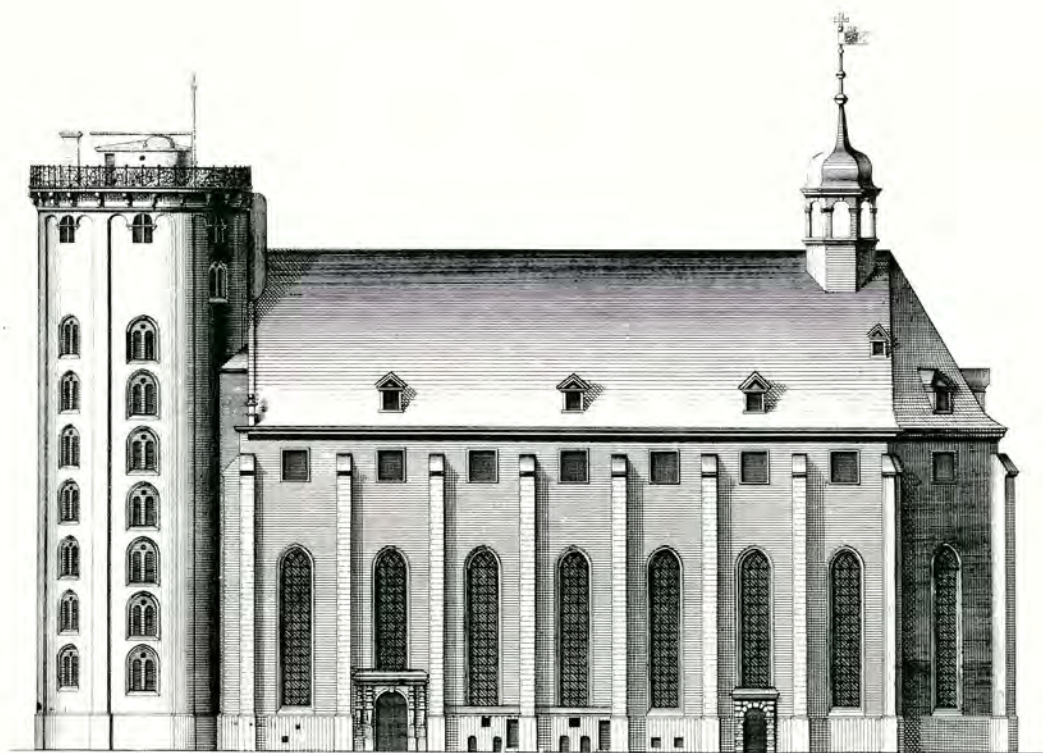
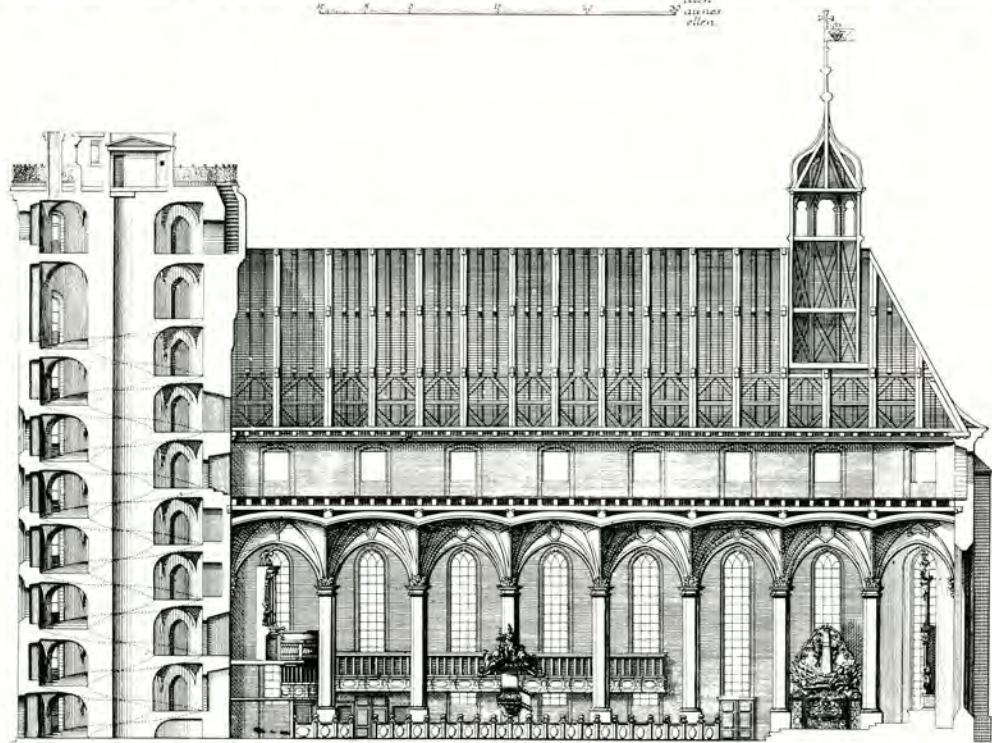

CHRISTIAN IV's
BIBLIOTEK I RUNDETÅRN

skala 1:500

Fra Laurids Thuras »Hafnia hodierna« fra 1749. 1:500.

DEN GAMLE BIBLIOTEKSSALS HISTORIE

AF

OVERBIBLIOTEKAR TORBEN NIELSEN

»Jeg er capabel«, siger Per Degn i Holbergs Erasmus Montanus, »at regne op den hele Aurora«. Der har ved dette ord bredt sig et medvidende smil på ansigtet af mange tilhørere på Holbergs tid; vi andre må klare os med en fodnote for at kunne le med: »Aurora latinitatis« – »Latinitetens morgenrøde« var en elementærbog i latin, som henvend halvandet hundrede års skoledisciple havde stiftet bekendtskab med. I en moderniseret udgave af komedien kunne Per Degn have sagt Mikelsen, og så havde vi umiddelbart vidst besked.

Forfatteren til »Aurora« hed Thomas Bang; han levede fra 1600 til 1661, var professor ved universitetet, og ham skal vi tænke på, når vi besøger Rundetårn og den gamle bibliotekssal, for han har sat sine spor. Alleerede uden på Rundetårn; han menes at være medforfatter – sammen med Christian IV – til den bekendte rebusindskrift, som af københavnernes kaldes Krimskrams – Christian Firtal, men som rettelig skal læses: Led, Jehova, visdom og retfærd i Christian IV's hjerte.

1642 står der på tårnet; det var den første del af det mærkelige bygningsværk, der blev afsluttet, og den eneste, Christian IV så afsluttet. Man har kaldt det »universitetets første institutbygning«: kirken var oprindelig sognekirke for studenterne, mellem dens hvælvinger og taget var indskudt en stor sal til universitetsbiblioteket, og på Rundetårns flade tag indrettede Tycho Brahes elev, professor i den »højere matematik«, dvs. astronomi, Christen Sørensen Longomontanus, sit »astronomiske theater«, altså observatoriet. Idag er Rundetårns observatorium af folke-

oplysende karakter; til videnskabelige undersøgelser er beliggenheden midt i byens lys, røg og ryster ikke længere egnet. Lad det her for en ordens skyld være tilføjet, at Rundetårn – som man ellers let kunne tro – ikke er et kirketårn med en specialfunktion; kirkeklokkerne har altid hængt i tagrytteren, og Rundetårn har bestandig været en verdslig indretning, når vi altså ser bort fra, at den evangelisk-lutherske religion på Christian IV's tid var det ubestridte fundament for enhver borgerlig virksomhed.

Og så ikke mere om Rundetårn i denne sammenhæng, hvor det kun danner opgang til den gamle bibliotekssal, den mest upå-

Thomas Bang (1600–1661). Bibliotekets første bibliotekar. Billedsamlingen på KB.

Rundetårn og Trinitatis Kirke set fra øst. Foto Jakob Kehlet.

agtede af de tre dele, det mærkelige kompleks består af. Man tænker ikke meget på det, når man står nede på gaden og ikke i synderlig grad hæfter sig ved de små vinduer ovenover de store kirkeruder, men ser man på stikket i Thuraahs Hafnia hodierna et antiqua, fremtræder salen tydeligt som en enhed for sig. Det markeres af de firkantede vinduesåbninger, der først fik deres nuværende form i 1870, altså efter at salen var ophørt med at være bibliotekssal.

Nu tilbage til Thomas Bang. Bestillingen som bibliotekar ved universitetet var gerne en bibeskæftigelse for en af professorerne, og det var, som vi skal se, såre forskelligt, hvor meget de gjorde ud af denne side af deres virksomhed. Til dem, der tog den alvorligt, hørte Thomas Bang, som var bibliotekar fra 1649 til sin død. Da han tiltrådte, var bygearbejdet i fuld gang, tårnet fuldført og resten godt på vej; om han har haft noget med den

originale planlægning at gøre, ved vi intet om, men han overtog et bibliotek, der var kommet i klemme i forskellige byggeplaner på den gamle – og nuværende – universitetsgrund, og som man nu skaffede plads til i det bygningskompleks, vi er blevet så vant til at se, at vi ikke tænker så meget på, hvor forunderligt det er. Hvad specielt biblioteket angår, må det erkendes, at man ikke så småt på tingene; som alle biblioteker blev det jo i årenes løb for småt, men at det faktisk blev muligt at drive universitetsbibliotekets virksomhed indenfor den samme ramme i over 200 år, taler om en ikke ringe fremsynethed hos bygningens skabere. Til gengæld har de mere kortåndede professorer næppe påskønnet, at de måtte halvvejen op i Rundetårn for at komme ind på biblioteket. Men en ting fandt de, når de vel var kommet derop: godt, klart dagslys, hvad man ikke var forvant med i den gamle bys snævre gader.

I al fald i begyndelsen, inden bogreolerne voksede mere eller mindre vildt på kryds og tværs i salen. Det var ikke nødvendigt i det 17. århundrede; da biblioteket indrettedes over Trinitatis kirke, androg den blot omkring 10.000 bind, hvad der måske ikke virker imponerende, men dog for sin tid var ganske agtværdigt.

Thomas Bang kunne således indrette en smuk, lys og luftig sal, 84 alen lang og 28 alen bred – måske siger det mere end tallene, at bibliotekssalens fladeareal er større end riddersalen på Kronborg. Der var således mangel på plads til bøgerne langs væggene, og så længe deres begrænsede antal tillod det, ansås det – her som overalt – for den naturlige måde at opstille dem på. Ude på gulvet stod så borde og bænke eller stole, der gav plads for både personale og besøgende; den deling, der nu forekommer os selvfølgelig, mellem de

forskellige lokalers funktioner, kendte man først langt senere. Det må jo betænkes, at ikke blot bøgernes, men også personernes antal var langt mere beskedent end et par århundreder senere.

Det kunne have været fristende at rekonstruere den gamle bogsal, men det ville ikke have været muligt; dertil ved vi alt for lidt. Beskrivelserne er for summariske, og der eksisterer intet billede af bogsalen fra den tid, den var i brug. Medens salen endnu var under indretning, blev den således beskrevet af boghandleren Jens Lauridsen Wolf i hans bog »Encomion Regni Daniæ« (Danmarks Riges Lov): »Naar man der indkommer, da er at see paa begge Sider store Boge-Skaff oc it langt Boer røt anstrøgen med Bencke hos, oc er hvert Bogeskaff med 4 Døre for affdeedet, de tvende øfverste Døre er med Staaltraad betecket, at mand kan see Bøgerne, som der inde staar, de underste er udi Panille giort, paa hvilcke er at see malet adskillige merckelige oc underlige Historier og Latinæ oc Danske artige Emblematis«.

Vi ved også, at det har været et farverigt rum; loftet var malet gult, og bjælkerne, der bar det, var røde – det var de oldenborgske farver, som vi også kender fra synet af et rødt postbud på sin gule cykle. To af bogskabene var også røde; de indeholdt det såkaldte Bibliotheca regia, altså det kongelige bibliotek, eller som Thomas Bang omdøbte det: Bibliotheca Christiani IV, thi det må erindres, at Universitetsbiblioteket i det 17. århundrede de facto var Danmarks nationalbibliotek. Der havde ganske vist været et kongeligt bibliotek, som især skyldte Christian III sin tilblivelse, men i 1605 havde Christian IV overført sin fars og farfars bogsamling til Universitetsbiblioteket, og det nuværende kongelige bibliotek, der blev grundlagt af Frederik III, fik først national betydning i det efterfølgende århundrede.

Hvilken farve de øvrige tyve skabe har haft, ved vi ikke; men medens vi er ved farverne, kan det fortælles, at vinduerne i den

Universitetets gavebog fra 1650'erne. Bindet er overtrukket med rødt fløjel og besat med sølvspænder med bl.a. universitetets og de fire fakulteters våben. Heri skulle gaverne af boggaver nævnes. Gavebogen kom aldrig i anvendelse, kun tidligere gaver fra James VI af Skotland og Christian IV er indført. Rigsarkivet.

del af rummet, der ligger over koret, havde grønne gardiner, og at dette rum iøvrigt var skildret af fra salen iøvrigt med et »tralværk«, altså et gitter, men det var også den eneste rumadskillelse, der fandtes i den store sal.

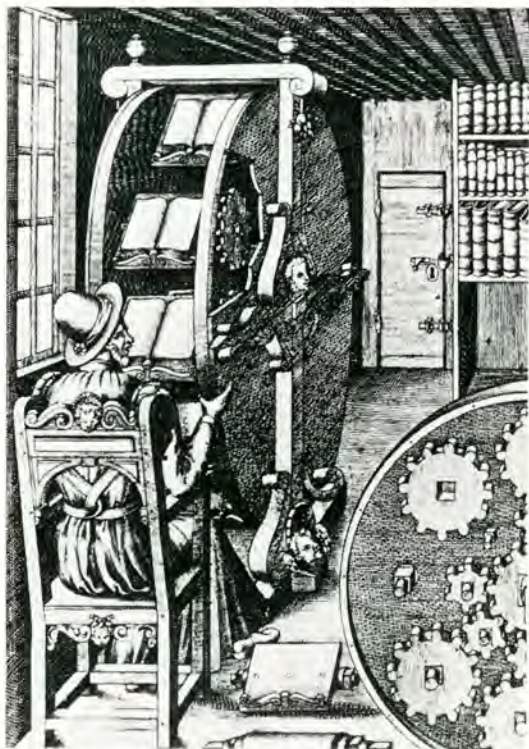
Skabene havde navne, efter donatorer – hvis samlinger altså holdtes samlet, ligesom kongens – eller kirkefædre, fx Bibliotheca Brochmanniana eller Capsa Ambrosii, og endelig stod det oprindelige universitetsbibliotek fra det 15.–16. århundrede i tre skabe for sig. Det kan nok få det til at løbe koldt ned ad ryggen på en bibliotekar, for let var det ikke at konstatere, om en bog fandtes i biblioteket eller ikke. Billeder af berømte mænd, deriblandt naturligvis reformatorerne, men sandelig også af en kardinal – Pietro Bembo – prydede vinduesnicjerne.

Det var Thomas Bang, der stod for indretningen, og som var ophavsmand til de »artige emblemata« på bogskabene; symbolske billeder med en devise, en yndet udtryksform i det 17. århundrede, ofte meget subtile, men her ligetil og letforståelige, som når et billede af en abe omgives af verset: »Hvo meget unyttigt læse vil, med Bøger driver blot Abspil« og andet lignende.

Endelig, efter års forberedelse, åbnedes biblioteket officielt den 7. juli 1657 i kongens nærværelse og med megen festivitas. At der blev musiceret og ringet med klokkerne, siger næsten sig selv, men den sindrigste invention var dog, at skabene på et givet tidspunkt tilsyneladende åbnede sig af sig selv. At Thomas Bang holdt indvielsestalen, var ikke mere end rimeligt.

Han indskrænkede sig imidlertid ikke til at holde festtaler; han holdt også forelæsninger for studenterne om bøgernes brug, en skik, der bibeholdtes langt op i tiden. Ukendt af de fleste i dag er det berettiget at drage ham frem som en grundlæggende skikkelse i dansk akademisk dannelse.

Forestillingen om, at bøger kun kunne stå langs væggene i bibliotekssalen, var så domi-

Et læsehjul som dette blev skænket biblioteket i 1653 og vedblev at være den store seværdighed indtil den ødelagdes under branden i 1728. Ved at dreje rundt på hjulet kunne man således arbejde med flere opslåede bøger på een gang.

nerende, at den få årtier efter salens ibrugtagning førte til, at der blev indrettet en »filial« i et af kapellerne i Frue Kirke, hvad der ikke lettede overblikket. Det fremmede heller ikke bibliotekets drift, at der senere i det 17. århundrede indførtes den skik, at den ældste professor tillige var bibliotekar og vist for det meste betragtede det som en sinecure. Herom siger en anonym forfatter: »Det var vel billigt, om Bibliothecarius, Academiae, som ... nyder sit aarlige Salarium, lod sig det gemene Bedste noget bedre være angelegen« – udtalelsen skal være fra ca. 1707, og den omtalte Bibliothecarius har da været ingen ringere end Ole Rømer. Men han havde jo også andet at bestille – ikke mindst på Rundetårn.

Det er udenfor al tvivl, at det var en vær-

difuld samling, der stod over Trinitatis kirke, men dens nytteværdi var ringe på grund af den lemfældige administration. En stor skat var det dog, der gik tabt den 21. oktober 1728, »da moxen Kiøbenhavn gik over udi ild«. Forvirringen under branden er ofte beskrevet; juristen Andreas Hojer mente, at biblioteket ved en organiseret indsats kunne have været reddet ud af den truede kirkebygning, men let ville det ikke have været, da den brandlidte befolkning søgte tilflugt med alle deres ejendele i det brandsikre Rundetårn, så man med møje måtte bane sig vej over møbler og husgeråd. Biblioteket blev således totalt udbrændt; med Arne Magnussons ord: »I biblioteket ovenpå Trinitatis Kirke var mange ting, som verden nu ikke mere ejer.«

Der fulgte nu en tid af ængstelse og forventning: Ville man overhovedet få et nyt bibliotek? Imidlertid resolverede Frederik IV den 27. juni 1729, at »efterdi Vores forfædre Salig og Høylovlig Ihukommelse haver giort den foranstaltning, at Academiets Bibliotheqve, skal være ved Trinitatis Kirke, have vi fundet det betænkeligt derudi at gjøre nogen forandring ...« Biblioteket skulle altså genskabes, og det varede ikke så mange år, førend det ved køb og gaver var nået op på samme størrelse (ca. 30.000 bind), som det havde før branden.

Ved nyindretningen brød man med den gamle praksis med vægskabe, men stillede de nye bogskabe i to rækker på langs ad salen og indrettede læsepladser ved vinduerne, en rimelig og praktisk foranstaltning. Rummet over koret blev som tidligere adskilt med et gitterværk, og her stod bibliotekets håndskrifter.

Alle bibliotekers historie er historien om pladsmangel, nybygning eller nyindretning, og så det samme om igen. Københavns universitetsbibliotek udgør ingen undtagelse; 40 år efter branden var det galt igen, og nu blev der gået radikalt til værks; et held var det, at man havde forladt den gamle skik ved besæt-

telsen af bibliotekarstillingen, og at den unge bibliotekar Abraham Kall – senere professor i historie – netop var vendt hjem fra et flerårigt studieophold i Göttingen; Göttingens universitetsbibliotek var det mest moderne i datidens Europa, og både Universitetsbiblioteket og Det kongelige Bibliotek nød godt af inspirationen fra dette foregangsbibliotek.

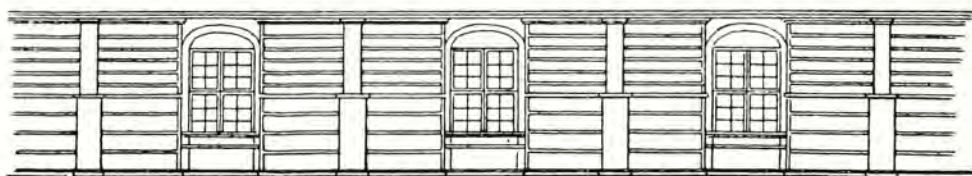
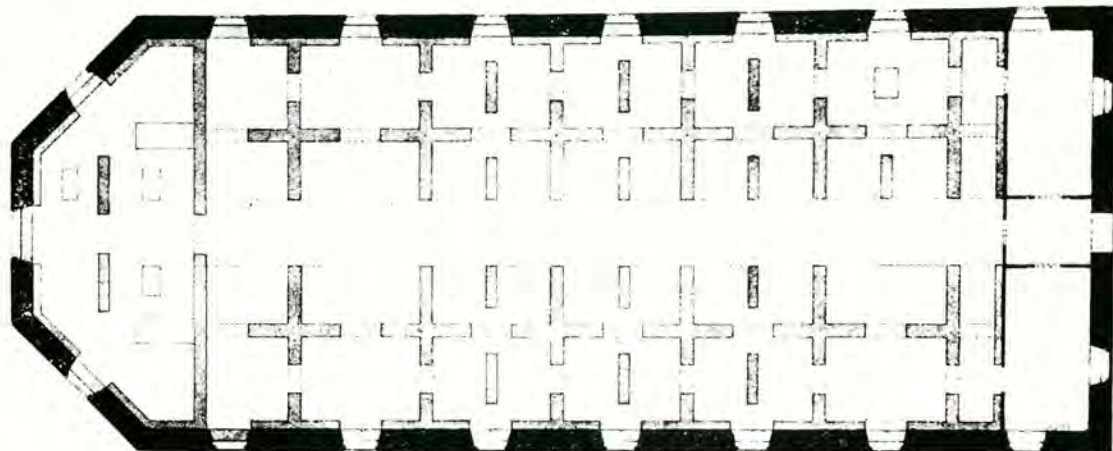
Kall afskaffede bogskabene, om hvilke han sagde: »Da Bibliotheket først indrettedes efter Branden, havde man kuns faa Bøger, og vilde dog nok gierne, at Bibliotheket skulde synes nogenlunde anseeligt. Man opfandt da de 12 store Bog-Maschiner, hvis for den Tiid vigtige Dyd bestod i at fylde megen Plads og romme kuns Lidet.« I stedet opstilledes reoler langs væggene og korsformet ud fra de bærende bjælker. På denne måde, mente Kall, ville man i salens 4 fag kunne opstille dobbelt

Abraham Kall

*Opvandt fædt i Nord og huldte af Saga haaret.
 At Udenes Bort, han endte dog i Fen.
 Af Hæfvelten til Sølvis Land herhaaret.
 Høvet Udenes Va-kant af fælsk Vængens Fen.
 J. Müller*

Abraham Kall (1743–1821). Universitetsbibliotekar fra 1765 til 1780. Billedsamlingen på KB.

Øverst bibliotekets grundplan 1853. Fra højre indgangen fra Rundetårn og de af Kall indrettede rum til læseværelse og bibliotekarværelse. Nederst reolerne set mod vinduerne. Tegninger af M. G. Bindesbøll på Kunstakademiet.

så mange bøger som der nu stod i hele den syv fag lange sal. Når bøgerne stod frit tilgængelige, måtte der være lukket for publikums adgang, men ved det nye reolarrangement blev der rigelig plads til på hver side af indgangen at indrette dels et læseværelse og dels et rum for bibliotekets indre arbejder. Kall havde i overensstemmelse med sine beregninger tænkt dem ret store, med tre vinduesfag, men det fandt universitetets styrelse ikke nødvendigt, og det blev til de to etfagsrum, som ses endnu i dag. En anden kontrovers rejste sig omkring en oven, Kall ville have opstillet i læseværelset; astronomerne blev bange for, at røgen fra skorstenen ville genere observationerne; men de tekniske problemer blev dog klaret, så biblioteket også kunne gøre nytte om vinteren.

Disse reformer siger måske ikke udenforstående så meget, men de var dog af stor principiel betydning, thi her gennemførtes den tredeling af et bibliotek, som man senere fandt helt naturlig: særskilt plads til bøger,

til publikum og til personale. Man kunne nu se fremtiden nogenlunde trygt i møde; og heldigvis undgik Christian IV's originale bygningsværk de følgende to store brandkatastrofer i Københavns historie; det var ikke langt fra i 1795 og endnu nærmere under bombardementet i 1807. Det brændte rundt omkring, men i 1807 blev der i modsætning til 1728 ydet en aktiv indsats for at redde. Samtiden berømmer kirkeværgen, hørkræmmer Tvermoes' og det borgerlige brandkorps' indsats, og som kirkeværgen var også universitetsbibliotekaren Rasmus Nyerup, på pladsen, tillige med en deling af Kronprinsens Livkorps under anførsel af Knud Lyne Rahbek. For at redde bøgerne begyndte man at kaste dem ned i den indre cylinder i Rundetårn, men medens dette stod på, kom budet, at der var indgået våbenstilstand. Den eneste ulykke, der var sket, var, at en engelsk bombe havde ramt og ødelagt en bog af Marsilius af Padua »Defensor pacis«! Bogen og stumper af bomben findes endnu i Universitetsbiblio-

Københavns bombardement 1807. Gouache af I. M. Wagner. Bymuseet. Foto Ole Woldbye.

Den ødelagte »Defensor pacis« – »Fredens forsvarer« og rester af bomben, der eksploderede i bibliotekssalen. Universitetsbiblioteket. Foto Jesper Vang Hansen.

teket. Der er noget gribende ved at tænke sig den danske litteraturhistories to fædre i fælles aktion for også materielt at redde litteraturen for eftertiden.

I Rundetaarn er hvalt en Sal,
Det staa de Böger uden Tal,
Paa tusind Hylder saa tæt og stift. –
Og udfylde Tidernes store Rift.
Hver Bog har Tunger, hvert Blad har Ord;
Der Fortidsaanden hos Nutid bor. –
Hvo vandrer ivrig her omkring,
Ransager nøje hver gammel Ting,
Mens Øjet flammer med sælsom Ild,
Og Læben bæver i glade Smil
Ved Pergamenter i støvet Krog?
Det er jo den vævre fynske Pog.
Og hos ham skrider med milde Lader
Den gamle Nyerup, den ægte Danske,
Og viser Vej i sit fædrelandske
Bog-Herkulanums de stille Gader. –

P. L. Møller præsenterer os i disse linjer fra sit store mindedigt over Rask for de to fynske Rasmus'er, der efter hinanden var bibliotekets ledere; Rask dog kun i kort tid, og biblioteket – og Nyerup – havde utvivlsomt større betydning for ham end han for biblioteket; til gengæld er Rasmus Nyerup en af dem, der har sat sine stærkeste spor i dets historie; den publikumsvenlighed, som ofte er fremhævet som Universitetsbibliotekets kendemærke, kan uden tvivl føres tilbage til Rasmus Nyerup.

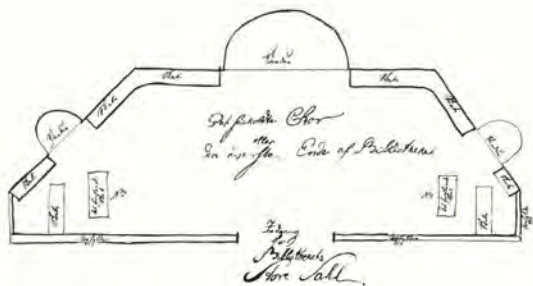
Dette bevidnes af en tredje af vore berømte fynske småfolksbørn, den femtenårige H. C. Andersen (i Mit Livs Eventyr): »Morskabs-læsning fik jeg snart en heel Deel af og det fra Universitets-Bibliotheket; Regentsprovsten, gamle Rasmus Nyerup, om hvem jeg fra Bunkeflods Huus vidste, at han var en Bondesøn, og havde gaaet i Odense lærde Skole, var jeg en Dag gaaet op til, fortalt, at ogsaa jeg var fra Odense; min Eiendommelighed tiltalte den gamle Mand, han fik Godhed for mig og paa Bibliotheket over Rundekirke lod

han mig gaae om og see i Bøgerne, kun at »de sættes paa rette Sted«, og dermed var jeg i høieste Grad samvittighedsfuld, som med de mange Bøger med Billeder, han lod mig laane hjem. Jeg var meget glad!«

Rasmus Nyerup (1759–1829). Leder af biblioteket fra 1803 til sin død. Pastel af Chr. Horneman, 1827. Universitetsbiblioteket. Foto Jesper Vang Hansen.

Nyerup var åbenbart ikke så bange for at slippe folk ind til de åbne reoler, og forhindre det kunne han næppe heller, da Universitetsbibliotekets sal ved en af skæbnens tilfældigheder kom til at huse kimen til en anden af vore store nationale institutioner: Nationalmuseet. I 1807 nedsattes en kongelig kommission til oldsagers opbevaring, og i denne blev Rasmus Nyerup, der var meget ivrig for sagen, sekretær. Virksomheden vakte megen genklang rundt om i landet, og oldsagerne strømmede ind. Imidlertid forelå der ikke noget om, *hvor* de skulle opbevares, og sekretæ-

Rasmus Nyerups forslag til indretning af »Oldnordisk Musæum« fra 1809. Oldsagskommissionens arkiv på Nationalmuseet.

ren beredte derfor plads til dem i Universitetsbiblioteket, hvor håndskrifterne måtte flyttes fra rummet over koret for at give plads for oldsagerne. De største og tungeste, runestenene, bl. a. de berømte Snoldelevsten, måtte dog blive nede i opgangen, for slet ikke at tale om de tre, der på grund af deres størrelse måtte stå udenfor på kirtegården, deriblandt den over 3 meter høje Tryggevældesten.

Man kan jo kalde runestenene for de ældste danske håndskrifter og som sådanne meget passende ved indgangen til biblioteket.

Nyerup havde vel næppe tænkt sig, at dette arrangement skulle vare lige til 1832. Sin indsats for Nationalmuseet (navnet er hans opfindelse, selv om det først blev officielt i 1892) omtaler Nyerup selv meget smukt: »Dersom jeg kan smigre mig med, at jeg fra første Færd af har havt nogen Fortjeneste af Nationalmuseets Anlæg, tør jeg nok sige, at samme langt overvejes af den, at jeg ved at fratræde Secretariatet bidrog til, at Herr Thomsen . . . blev min Eftermand. Mage til ham til saadan en Post findes ikke i syv Kongeriger. Samlingen af Oldsager . . . foreviser han gratis for Alle og Enhver hver Torsdag, Vinter og Sommer, fra Klok. 11 til henimod 2.« For at bese oldsagerne måtte publikum således tværs gennem hele biblioteket. Men når vi står i rummet over Trinitatis' kor, må vi også tænke på Christian Jürgensen Thomsen; thi det var faktisk her, han ordnede sine

oldsager efter den tredeling, som er hans afgørende bidrag til den arkæologiske systematik: stenalder, bronzealder, jernalder.

Christian Jürgensen Thomsen viser rundt i museet efter det var flyttet fra Rundetårn til Christiansborg. Tegning af Magnus P., 1846. Nationalmuseet.

Det har sikkert været en lettelse for alle parter, da »Oldnordisk Musæum« flyttede; biblioteket var også ved sin egen vækst blevet temmelig indeklemmt, og i 1840'erne blev det nødvendigt at bygge mellemreoler ind, der til dels skyggede for vinduerne, så det hele blev temmelig mørkt og labyrintisk, hvad der til dels kan forklare en af de mere barokke hændelser på det gamle Universitetsbibliotek, da den norske filolog C. R. Unger blev glemt mellem reolerne ved lukketid. Han yndede naturligt nok at fortælle historien, der er videregivet af hans elev, historikeren Yngvar Nielsen.

»Det var en Lørdag, og først om Mandagen kunde han slippe ud. Men dette generede

ham ikke. Han arbejdede til Mørkets Frembrud og lavede sig saa et Leie mellem Bøgerne, hvor han snart i Fred og Ro sov den Retfærdiges Søvn. Bibliotheket var paa den Tid ovenover Trinitatiskirkens Hvælvinger, med Udgang gennem Rundetaarn. Om Søndagen klang Orgelets Toner og Salmesangen op til den indespærrede Lærde, som rolig fortsatte sit Arbejde med de arnamagnæanske Haandskrifter. Han følte til en Begyndelse lidt Sult. Men denne forsvandt snart, og hele Søndagen tilende kunde han arbejde uden at distraheres. Saa kom atter Natten, med en Søvn paa Folianter, og først da Mandagen brød frem, kom Befrielsens Stund. Saa steg Unger ned for en kort Stund. Paa en nærliggende Kafé fik han en Kop Kaffe med noget Brød og gik saa atter op og blev siddende med sit kjære Arbejde, indtil der blev lukket Mandag Middag. Da først havde han Tid til at sørge noget

mere for sit legemlige Befindende ved at spille. Jeg havde den Opfatning, at den nødvendige Indespærring havde været en Fordel, idet han paa den Maade havde rullet videre med sin Afskrivning, end han ellers havde kunnet gjøre Regning paa. Det var et Tillæg i Arbejdstid.« Åndens sejr over materien!

Bibliotekssalen var fuld, stopfuld; og kun en nybygning kunne nu redde situationen. I 1852 blev der nedsat en byggekomité, og efter en konkurrence opførtes J. D. Herholts biblioteksbygning i Fiolstræde, der blev åbnet for publikum den 1. november 1861. Det var på høje tid; Kall havde i 1777 regnet med, at biblioteket efter hans reform ville kunne rumme 100.000 bind, og nu var der faktisk 180.000. Det har således næppe været med sorg, man forlod den gamle bibliotekssal, men nok ikke uden veneration for biblio-

H. G. F. Holm. Motiv fra Rundetaarns sneglegang. Farvelagt tegning fra o. 1830. Bymuseet. Foto Ole Woldbye.

Bibliotekssalen i brug som malersal. Teatermaler Carl Lund ses i midten med hat og stok. O. 1908. Billedsamlingen på KB.

tekets gamle hjem, der stadig væk er det sted, hvor biblioteket har haft til huse den længste tid i sin 500-årige historie.

Det gamle biblioteksinventar blev solgt på auktion, og der var ingen planer for salens videre benyttelse – undtagen den kuriøse, som blev fremsat af en af kirkens gravere: Her kunne hensættes lig, mente han, bl. a. sådanne, der kunne mistænkes for at være skindøde. Disse kunne blive udstyret med en lille klokke ved en finger, der røbede, hvis den skindøde rørte på sig. Ideen nød ikke fremme, og mere i overensstemmelse med salens oprindelige formål var det, at først Reitzels og siden Gyldendals forlag lejede den som lagerrum. Fra 1905 til 1927 disponerede den kendte teatermaler Carl Lund over salen, der jo ved sine dimensioner var fortræffeligt egnet til malersal. Carl Lunds stærkt

illusionsskabende kulisser var meget beundrede i samtiden, og det var en fast formel i teateranmeldelserne, at »Carl Lund igen havde overgaaet sig selv«. Udtrykket levede videre, også hos en yngre generation, der ikke havde oplevet Carl Lunds dekorationer, men det skal altså vides, at det var i den gamle bibliotekssal, han øvede sine bedrifter.

Da Carl Lund ophørte med sin virksomhed, var lokalerne aldeles tomme, som det ses af nogle fotografier, museumsinspektør Victor Hermansen tog i 1927. Denne tilstand varede ikke længe ved. I 1930 åbnedes i de to små værelser den værdifulde astronomisk-historiske samling, der især skylder astronomihistorikeren Harald Mortensen sin tilblivelse, og den store sal blev taget i brug som depot for det stadig mere indeklemte Zoologisk Museum; denne benyttelse blev dog uak-

Den astronomisk-historiske Samling i det tidligere læseværelse, 1936.

tuel, da museet i 1963 kunne tage sin nye bygning i besiddelse, og den astronomihistoriske samling, der i så høj grad var knyttet til Harald Mortensens personlige indsats, kunne i længden ikke drives som offentlig samling efter stifterens død. Den er dog ganske intakt og vil med tiden atter komme til ære og værdighed.

Den gamle bibliotekssal kan fra 1987 tages i brug til skiftende udstillinger og andre kul-

turelle foranstaltninger; treenigheden af kirke, sal og tårn vil da atter blive synlig for offentligheden.

I 400-året for Christian IVs tronbestigelse vil dette hans måske mærkeligste bygningsværk fremtræde med en kirke, der er nyistandsat, Caspar Finckes tårngitter, der er nyrestaureret, og med en sal, der fremtræder med større værdighed end den har gjort i de sidste 200 år.

IN NOM DOM:

N: I: C:

LEGE S,

PUBLICÆ BIBLIOTHECÆ HAVNIENSIS.

I.

REGALIS HUIUS PALATII FORES PATEN.

to quarto novis Septimana die, quem Mercurio à Majoribus variatum accepimus, ab octava Antemeridiana in undecimam: Ultimo vero Hobemadis die, quem sigeptilica Antiquitas Saturno consecravit, à septima in undecimam; tantisper omnes caligo brumalis, et nova hiems ingruit; dein à Pomeridiana prima in quartam; sed bruma et caligine ingente, in tertiam; nisi sacra Conciones, publicæ Dn. Professorum Disputationes, aut alij salernæ actus, quibus totus cælus Academicus interesse solet, has horas sibi reservaverint.

VIII.

Viri hac Bibliotheca ad studia animæ suam cum reverentia convergentes, Catalogos, Libros, Manus, Scripta, Picturæ variatiles, Emblematæ, Capras, Fe, nectas, cultum omnes reliquum sic tractando, ut omnia et singula in hac illustri Ecce quam cultissima gulchra et illata conserventur. Libros non sordidando, reformando, maculando, permulando, rubando, sciando, lacando, retrahendo, imminuendo, adu, pecto, nutando, delensendo, obliterando, aut aliâ quavis modo corrumpendo, ut sponte sua abstantur, nec aliis ad hanc perperam auctores puto: qui vultu per virili laborando ut reliquos impendat, et videri nomina abg commissa. Bibliotheca huius Professe aut Minutis exploratis imbecand. Scius qui faxint, habita relicti ratione, pumidero.

XII.

Vera Pietas primum huius sacri loci studium esto; Minus vera Pietas; Portuam. Pietas et Virtus. Omnis vero impietas, irreverentia nominis divini, impudata lectio, blas phemia, vitium atque iuria, iurata, maledicta, refutata juramenta, perjuria, men saba, obredationes, irrisiones, speramina, saxon libelli, reblandit potius, clamores, ca, chomi, poppium, logomachia, pugna, et viciu quavis dicta aut facta, ab hac sacra Pietatis et honoratis officia longè abstant. Nemo Bibliotheca huius frangere, aut huius loci Minutis potius se operato, neque eas arcebus gravando. Nemo interpositionis seminuculis, strepera humilitatione, violenta brachii manuum resolutione, laterum compressuiculis, aut aliâ quavis nocens modo illentis studium turbato. Nemo etiam vel pedem intra huius sacra Edis limina panto, neque stomachi malscabinis potius, ta auberra mendum hinc leam deturbo. Huius cultum si quis vult reprobare, castio, gravis luto.

NIL DICTU FORDUAI VISUMVE NEECLIMINA TANGAT.

TANTA EIS TOY ΘΕΟΥ ΔΟΞΑΝ.

Uddrag af lovene. der blev forelagt konsistorium til godkendelse oktober 1655, blev oplæst ved indvielsen 7. juli 1657. KB. Oversættelse Harald Ilsoe.

I Vor Herre Jesu Christi Navn

Love for

Det offentlige Bibliotek i København

I

Dette kongelige palads' døre skal stå åbne hver den fjerde ugedag, som forfædrene har overleveret os tillegnet Mercur [onsdag], fra kl. 8 til 11, og den sidste dag i ugen, som den overtroiske oldtid viede til Saturn [lørdag], fra kl. 7 til 11; dog kun så længe indtil den mørke og strenge vinter står for døren. Desuden skal der være åbent om eftermiddagen fra kl. 13 til 16, men når vintermørket råder kun til kl. 15. Undtaget er de dage, da gudstjenester, de herrer professorers offentlige disputationer eller andre højtidelige handlinger, som hele den akademiske forsamling plejer at deltage i, lægger beslag på disse timer.

VIII

Benyttet af dette bibliotek skal stemme sindet til studier med den største beskedenhed. Kataloger, bøger, borde, bænke, læsehjulet, reoler, emblemerne, skabene, vinduesnicherne og alt det øvrige udstyr skal man omgås således, at et og alt i denne berømmelige bygning kan bevares i smuk og uskadt stand så længe som muligt. Bøgerne må ikke bortfjernes, mishandles, tilsmuds, sønderrives, beskadiges, formindskes, forøges, noteres i, viskes i, raderes i eller på nogen anden måde lide overlast. Man må ikke misbruge dem med vilje eller foranledige andre dertil, men skal tværtimod drage omsorg for efter bedste evne at hindre dem, der gør sig skyldige heri, og give nøje besked om deres navn og forseelser til lederen af biblioteket eller dets personale. Den der gør anderledes, vil blive straffet i forhold til forseelsen.

XII

Sand fromhed skal i første række være dette hellige steds bestræbelse, dernæst atter sand fromhed og til sidst fromhed og dyd. Al ugudelighed, mangel på ærbødighed for det hellige navn, utilladelig lecture, blasfemi, usømmelig larm, skænden, skælden, banden, skændig sværgen, mened, løgne, ringeagtstytringer, spottegloser, fornærmelser, smædeskrifter, udfordrende gebærder, råben, grinen, smækken med tungen, ordkløveri, kiv og kåd løsluppenhed, hvad enten den ytrer sig i ord eller i gerning – alt dette skal være forment dette sted, der er viet til fromhed og sømmelighed. Ingen må frækt sætte sig op mod lederen af dette bibliotek og dets personale endsige overfuse dem med skældsord. Ingen må forstyrre studierne ved utidig snakken, støjende adfærd, voldsomme fagter af arme og hænder, tagen livtag eller på anden upassende måde. Ingen, der har drukket sig fuld, må sætte foden inden for tærsklen til denne hellige bygning, langt mindre skal nogen i drukkenskab forulempe dette rene sted med sit kvalmende maveindhold. Hvis nogen gribes i disse forsyndelser, skal han bøde alvorligt herfor.

Intet skændigt bør høres eller ses inden for disse vægge.

ALT TIL GUDS ÆRE

